

quaderns

CJ
x25

**ESTATS
TERROCRÀTICS**
**De la pobresa inevitable
a la guerra inevitable?**

143

José I. González Faus, sj.

ESTATS TERROCRÀTICS

De la pobresa inevitable a la guerra inevitable?

José I. González Faus, sj.

1. JO TAMBÉ SÓC ANTISEMITA	5
1.1. Passat	6
1.2. Present	8
1.3. Futur	10
2. “EL REVÉS DE LA TRAMA”	15
2.1. Progrés o barbàrie	16
2.2. Dir les coses pel seu nom	18
2.3. Breu conclusió	20
3. “SI SENTÍSSIU LA SEVA VEU”	23
3.1. La veu de Déu	24
3.2. La vigència teològica de les víctimes	24
3.3. La història però sense mites de progrés	26
EPÍLEG: “TOT ESPERANT GODOT?”	31

Amb el suport del Departament de Benestar i Família

Generalitat de Catalunya
Departament
de Benestar i Família

José I. González Faus, S.J. és el Cap de l'Àrea Teològica de Cristianisme i Justícia.

INTERNET: www.fespinal.com • Dibuix de la portada: Roger Torres • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • R. de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 • fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas S.L. • ISSN: 0214-6495 • ISBN: 84-9730-144-7 • Dipòsit Legal: B-39.932-2006 • Octubre 2006

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el codi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona

“Sempre i pertot arreu, en el camp terrestre el mateix drama, el mateix decorat, sobre la mateixa escena estreta: una humanitat ruïnosa, infatuada de la seva grandesa, creient-se l’univers i vivint a la seva presó com en una immensitat, per sotsobrar tot seguit junt amb el globus que portava, en el més profund desordre, el farcell del seu orgull”.

(Cita de L. Blanqui recollida per W. Benjamin
en el seu *Libro de los pasajes*)

1. JO TAMBÉ SÓC ANTISEMITA

Quin malson! Somiava que estàvem en aquells dies negres, quan ETA assassinava cada dues setmanes, de vegades fins i tot a la manera de quan l'Hipercor, i França era un santuari per a etarres que anaven i venien a matar amb total impunitat, com quan D. Manuel Fraga sortia de cacera. Somiava que el govern espanyol esgrimia el seu dret a defensar-se i bombardejava França i destruïa l'aeroport d'Orly i diversos ponts sobre el Sena, arrasant ciutats com Toulouse, destrossant les carreteres que unien França amb la península i les sortides cap a Bèlgica i Luxemburg perquè els etarres no poguessin fugir pel nord, i que prohibia, finalment, qualsevol corredor humanitari d'ajuda a les víctimes, no fos cas que per ell entressin armes per als etarres.

Europa es dividia respecte d'això, i se sentien paraules com "criminals de guerra" d'una banda, o "infame" i "antihispanista" per l'altra. Somiava i percebia que no hi havia premisses argumentals d'on es derivessin aquests qualificatius, sinó que eren conseqüència de postures prèvies: segons com s'apel·lava a la legítima defensa o als seus límits...

Vaig obrir els ulls i vaig comprendre que estava somiant: perquè ni Espanya tenia armes o força per bombardejar França ni, en aquest cas, s'hagués dividit Europa en la seva reacció...

Un altre dia vaig somiar que estava encara en la meva infància, i al

col·legi ens explicaven una cosa una mica bèstia de la Bíblia jueva anomenada "Ilei del Talió", que diu: "ull per ull i dent per dent, mà per mà i peu per peu" (*Deuteronomi* 19,31). Somiava que el professor o la professora (no aconseguixo recordar si era una monja teresiana o el senyor Tierno

Galván, per aquesta indefinibilitat de molts rostres durant els somnis) ens deia que, encara que aquesta llei semblés poc humana, perquè en aquells temps foscos encara no es coneixien la generositat ni el perdó ni el diàleg, havia estat un gran progrés de la civilització, perquè abans la llei vigent era: “quí mati (fins i tot) a Caïn rebrà un càstig set vegades més gran” (*Gènesi* 4,15)¹. Per exemple: per dos segrestos, mil morts civils i un milió de desplaçats.

Em vaig despertar tot recordant la dura frase del jueu W. Benjamin sobre el nostre progrés com “tornada a la barbàrie”, i vaig recordar que Freud havia escrit sobre “la interpretació dels somnis”. En aquests dies tràgics en els que es veuen acusats d’antisemites tots aquells que pensen, no ja que “los sueños, sueños son” (com deia Calderón de la Barca), sino que els crims, crims són, ¿què volien dir tot aquell munt d’incoherències somniades?

I em vaig decidir a interpretar somnis...

1.1. Passat

Jo suposo que aquesta acusació d’antisemita vol dir, en realitat, anti-Israel: perquè semites, de fet, ho són tots, palestins i jueus. L’ús del terme antisemita és molt interessant: pretén emparar-se en la força evocadora de l’holocaust nazi que té la paraula ‘an-

tisemitisme’. Però si simplement parlem d’anti-Israel això de l’antisemitisme es complica: perquè el que és estrany, i el més gran d’aquest poble, és que *les seves figures més rellevants i més admirables, el van criticar amb més duresa que ningú*. Mirem la seva història.

Que era antijueu el profeta Jeremías, acusat expressament pel seu govern de “passar-se als enemics d’Israel” (llavors es deia que eren els caldeus: 37,13)? O el profeta Oseas, per escriure que Israel era el “no-poble” de Déu (1,9), qualificant-lo d’esposa estimada que es prostitueix? Potser és antijueu Isaïes quan, alhora que bastoneja al rei de Síria titllant-lo de fatu i envanit, fa dir a Déu “Síria és el meu bastó amb què us castigaré” (10, 5ss)?

El recordat Vázquez Montalbán va escriure un vegada que el més sorprenent d’aquest poble és que, en escriure la seva història, en comptes de sacralitzar-la com han fet tots els pobles, “la crònica que escriu implica la seva pròpia desacralització”². Hi tenim la baixesa de David, el més gran dels seus reis, “el varó segons el cor de Déu”, el que ha donat nom a l’estrella jueva, i la història del qual va quedar marcada per l’assassinat encobert d’un dels seus més fidels soldats, per robar-li la dona. I que potser no està tota la història d’Israel marcada per la idea d’“una resta”, *tan sols una resta* que roman fidel i redimeix a tot el poble apòstata?

1. Podem prescindir ara de l’origen del Talió en el codi d’Hamurabi. Ja és prou sabut quants ensenyaments pràctics va prendre la Bíblia jueva dels pobles veïns.

2. En la presentació del llibre dels Reis en edició de butxaca de ed. Planeta, 1998, p. 7.

Per això em permeto seguir amb les preguntes d'abans actualitzant-les: era antijueu aquell gran home, assassinat pels seus i avui oblidat, que va ser Isaac Rabin? És antijueu l'entranyable i admirable Daniel Barenboim quan fa cantar plegats a jueus i palestins? O l'exministre Shlomo ben Amí quan, *ja el primer dia dels atacs* al Líban, els va qualificar de "reacció desproporcionada"? O aquests soldats desertors de l'exèrcit israelià que es neguen a disparar contra palestins innocents, i als que la nostra premsa inflada no dedica més de mitja línia? Era antijueu el jueu E. Levinas, que avui posaria davant el govern israelià els rostres de nens i de civils libanesos massacrats, dient-los que el rostre de l'altre té quelcom d'infinít contra el que no es pot atemptar, a menys que hom s'absolutitzi i es totalitzi a si mateix?³

Des d'una òptica no explícitament creient sinó simplement cultural, el que és estrany d'aquest gran poble és que sembla haver encarnat *el millor i el pitjor* de la història humana. Són jueves infinitat de persones sorprenents com Simone Weil, F. Rosenzweig o W. Benjamin... També és jueu el que els seus profetes van qualificar com "dur de bescoll": la sistemàtica desobediència des de 1967 a les resolucions de l'ONU sobre la retirada dels alts del Golan (de tant de valor estratègic i hídric), i dels altres territoris ocupats. O l'incompliment d'acords com els d'Oslo o Madrid... Israel només ha complert una decisió de Nacions Unides, que fou la de reti-

rar-se del Líban el 1983. I ho va fer perquè estava pràcticament derrotat.

Un poble capaç del millor i el pitjor pot ser paradigma de tota la humanitat, però hauria de sentir-se més cridat que ningú a la responsabilitat i recordar que va néixer per ser "llum dels pobles", com li deien els seus profetes (Is 42,6). Perquè aquest deure de ser llum brolla, precisament, de la qualificació que es dona el poble jueu: "poble elegit".

aquesta acusació
d'antisemita
vol dir, en realitat,
anti-Israel:
perquè semites,
de fet, ho són tots,
palestins i jueus

En la Bíblia, *l'elecció de Déu mai és en benefici de l'interessat, sinó en benefici dels altres*. La crida a ser llum dels pobles la vincula Isaïes a la noció d'"aliança", que és sinònim de l'elecció. Així ho van recordar els Profetes quan l'elecció fou entesa de manera pagana, com a privilegi i no com a tasca. Aquesta falsa intel·lecció acabà portant fins al desterrament al poble que, per elegit, es creia invencible. I va ser allà on Israel va purificar la seva fe, va saber que els altres pobles també eren criatures de Déu i que podia aprendre d'ells, alhora que els

3. Vegeu *Totalidad e infinito. Ensayo sobre la exterioridad*. Salamanca 1977.

aportava una actitud fonamental davant la vida.

Encara avui, l'extrema dreta israeliana continua falsificant la noció bíblica d'elecció, quan l'esgrimeix com a argument per sentir-se els únics posseïdors de la terra. I molts creuen que, d'Israel, aquest error ha passat a l'imperi nord-americà, amb la seva obsessió per un "destí manifest" que ho justifica absolutament tot, excepte l'exemplaritat.

Si pensar així és ser antisemita, llavors també jo ho sóc.

1.2. Present

Per què no és fidel l'Israel d'avui? Una disculpa clara seria *la por*: Israel és un estat perennement amenaçat i que té dret absolut a existir, encara que (com qualsevol altre estat) no tingui cap dret a maltractar ningú, ni tan sols amb l'excusa de la defensa pròpia. A la llarga, seria contraproductiu que aquesta por el portés a servilismes enfront de l'imperi que el protegeix: aleshores Israel repetiria els errors de la seva història bíblica, amb Egipte o Assíria. Per tots és sabut que l'imperi està avui desitjós de bombardejar i arrasar l'Iran, encara que no sàpiga com fer-ho després del nyap iraquità. Llavors, ¡quina temptació induir al govern jueu a provocacions desmesurades, fins a aconseguir que Iran entri en el conflicte i ataqüi a Israel, com està desitjant fer en la seva ceguesa! Així l'imperi tindria carta blanca per al que més desitja: acabar amb el Satan àrab (vet aquí una altra forma de ser antisemita!), donar sortida a tantes armes

—que per a alguna cosa es fabriquen—, i assegurar-se (des de la seva òptica) unes fonts de petroli que cada vegada el tenen més preocupat.

Però, és la por, només? Paulo Freire va ensenyar que la major tragèdia i la gran dificultat d'alliberament per als oprimits és que *introyecten la imatge de l'opressor al seu interior*, com el seu ideal humà. L'oprimit, alhora que l'odia, inconscientment enveja al seu opressor; perquè només ha conegut la pròpia bondat *maltractada* i la maldat *trionfant* de qui l'oprimeix. El cor humà és així de complex. Anys abans de Freire, W. Benjamin va endevinar amb un cridaner sentit profètic que l'opressió de l'home sobre l'home, típica del gran desenvolupament industrial del segle XIX, havia acabat per deixar en tots nosaltres, com una via de progrés, la idea de l'opressió de la natura per part de l'home. Setanta anys després, quan ja comencem a experimentar els efectes de l'escalfament de la terra i del canvi climàtic, ens podem sorprendre de la capacitat de Benjamin per veure a llarga distància.

L'opressió com a via de progrés: d'aquí sorgeix la hipòtesi que Hitler hagués fet als jueus no un sinó dos grans danys: en primer lloc, l'extermini fred, cruel i planificat, de milions d'ells. Però, a més a més: deixar fatalment injectada la seva imatge en alguns jueus, com a model que s'ha de seguir. La frase de Golda Meir que deia que un palestí és una cosa que no existeix, no s'assembla sospitosament al que Hitler volia fer amb els jueus?⁴ Personatges com Netanyahu o Ariel Sharon, o els assassins d'Isaac Rabin,

que amb ell també van matar la pau, no tenien un cert aire nazi? No s'assembla una mica a Dantzing l'horror de Sabrah i Xatila en el Líban el 1982 (una matança de 2.000 civils batejada com "Pau per a Galilea")?...

Seguir aquest procés mimètic ens farà brollar una altra pregunta: ¿no crida l'atenció que la bogeria d'Hamàs només triomfés electoralment després de la humiliació inflingida per Sharon a Arafat i a Al Fatah, i després del que Gema Martín Muñoz va qualificar com "l'insuportable pes de la humiliació" que estan sotmesos tots els palestins? I remuntant-nos als orígens podríem preguntar fins i tot: hauria sorgit Hitler, o millor: hauria estat democràticament elegit si no s'hagués imposat el cruel i injust tractat de Versalles a una Alemanya destrossada?

Un antic general romà va encunyar un aforisme que fa les delícies del pitjor d'Occident: "vae victis": ai dels vençuts! La història posterior hauria d'haver-nos mostrat que aquesta sentència té una continuació bastant probable: ... i ai dels vencedors, quan no sabeu vèncer.

Per fer front a tragèdies molt més petites que l'holocaust, sabem que cal ajudar les víctimes a processar el dol. Potser ningú va ajudar Israel a cicatritzar bé la terrible ferida de l'holo-

caust. Només així es comprèn (deixant de banda el que tingui de criminal) l'absoluta ceguesa de la seva reacció actual: i és que *volent acabar amb Hezbollah, Israel no ha fet més que reconciliar-lo amb tots els enemics que s'havia guanyat en el Líban, entre musulmans sunnites, drusos i cristians, i engendrar-li militants a tot el món àrab, més enllà del fonamentalisme shiita, tan cec i fanàtic com l'extrema dreta jueva. Això no fa més que semblar i estendre el càncer que, amb tota seguretat, podria acabar amb la humanitat: el càncer de l'odi i de la set de venjança que, a la llarga, reapareix infal·liblement i devastadora.*

la necessitat de
no oblidar Auschwitz té,
entre d'altres finalitats
el que no tornin
a repetir-se
holocaustes més petits

Si tota aquesta sospita de "hitlerització" molesta als actuals dirigents d'Israel, no tinc inconvenient a retirar-la. Però llavors, si us plau, i *des del més profund del judaisme*, preguntin-

4. La citen Stephen M. Walt (de la J. F. Kennedy School of Government, de la universitat de Harvard), i John J. Mearsteiner (de la Universitat de Xicago), en l'article "The Israel lobby and US foreign policy", publicat a la *London Review of Books*, el març del 2006 (accessible també a www.lrb.co.uk). L'article li va costar el càrrec de degà al primer. Y, tot i així, els autors no volen parlar dels jueus sino de la política exterior nortamericana. Creuen que es veu decisivament condicionada per la pressió d'aquell "lobby", que no representa ni de lluny a la totalitat dels jueus nortamericans sinó a l'extrema dreta d'aquest país i al govern actual d'Israel. Y creuen que aquesta pressió (encara més que l'ansia del petroli) va ser decisiva en la barbàrie sense sortida d'Iraq.

se seriosament si B. Netanyahu, A. Sharon i Ehud Olmer no s'assemblen a dirigents bíblics com els reis Joaquim i Sedecies. Preguntin-se també si l'argument donat pel govern israelià per disculpar-se dels civils i nens morts, que els culpabilitza amb l'argument que "ja els vam avisar que marxessin d'allà", no és un calc del procediment dels terroristes que avisen a les seves víctimes, per després culpabilitzar-les per haver estat al lloc l'atemptat (si una cosa hem pogut aprendre nosaltres de la barbàrie etarra és aquesta forma hipòcrita d'argumentar). I compreguin que l'absoluta necessitat de no oblidar Auschwitz (gran temptació del nostre Occident consumista!), té entre d'altres finalitats el *que no tornin a repetir-se holocaustes més petits* però igualment cruels: ni per una ni per l'altra banda. Si això no s'aconsegueix, faltem greument al respecte a gairebé sis milions de jueus que haurien mort absolutament en va. No és gens ximple, el president iranià, quan nega l'existència de l'Holocaust: és una manera de dir que li agradaria repetir-lo!

1.3. Futur

No sé si qui em llegeix deu ser creient o no. En el primer cas, recordaré amb ell al jueu Pau que, després d'haver dit coses potser més dures que les aquí escrites, afegeix: "d'ells són les promeses; i els dons de Déu no tenen tornada" (Rom 11,29). Això segueix en peu, i oblidar-ho ha sigut la causa de tant (i tan vergonyós) antisemitisme cristià.

Si parlo simplement a persones de bona voluntat, és necessari recordar que el "curterminisme" és la gran temptació de la nostra cultura d'hipoteques, i l'oblit de les *factures a llarg termini* el nostre gran perill: qui li hagués dit a Hitler, quan semblava invencible, com acabaria? Qui hagués dit als autors del canvi climàtic i de l'escalfament de la terra, la càrrega que llançaven sobre nosaltres en el futur? Quin futur pot estar sembrant Israel amb la seva actual prepotència sense mesura?

Això ve al cas per la gran pregunta que suscita la crisi actual, i que ja no és on és Déu (la pregunta usada tantes vegades per dimitir de les nostres responsabilitats), sinó *on és la comunitat internacional*. La resposta, tan irònica com cruel i típica dels nostres temps, és "no s'hi pot posar perquè està reunida". I està reunida no pas per fer alguna cosa sinó perquè no pot fer res (i si fa alguna cosa podem témer que sigui com el tractat de Munic de 1938, quan va pactar amb Hitler... un pacte del que avui ningú se'n recorda).

La comunitat internacional no pot fer res perquè l'ONU s'assembla a un paralític enviat a apagar focs. I dóna aquesta imatge perquè fa uns deu anys, quan era el seu cinquantenari, es van desatendre *totes les propostes de reforma* que es reclamaven com necessàries: entre elles la de suprimir el dret de veto en el Consell de Seguretat. Ho poden preguntar, si volen (i per no sortir de casa), a Vicenç Fisas, que va escriure coses ben lluides sobre el tema. I només cal que re-

cordem la condemna del mur de Cisjordània, votada per tot el Consell de Seguretat i vetada per Estats Units; i tornat a condemnar el 2004 pel Tribunal Penal Internacional... que Estats Units ha decidit no acceptar.

D'aquí resulta, entre d'altres coses, que l'ONU avui només té poder per imposar-se als països febles: els països forts fan cas omís de les seves resolucions quan els afecten negativament; i les utilitzen per justificar les seves agressions quan els convé. *L'ONU es converteix, així, en l'injustícia estructurada en el nostre món.* Perquè no són "nacions unides" sinó nacions submises.

I si això que hem dit pot semblar una afirmació massa forta, només cal que imaginem quina hauria estat la reacció de Nacions Unides si un míssil d'Hezbollah hagués caigut per error en un edifici de l'ONU de qualsevol ciutat israelita (i no de Beirut), matant a quatre dels seus membres, encara que hagués estat a la primera i no després de deu hores de bombardeig i de diversos avisos telefònics... O n'hi ha prou que analitzem també l'impresionable argument de Condolezza Rice per posposar l'exigència d'un alto el foc immediat: perquè dir que abans de l'alto el foc cal arreglar les arrels profundes del conflicte és com dir que cal arrencar el queixal malalt abans de rebaixar la inflor i la inflamació que ha produït. Ja sabem que als polítics no se'ls pot demanar, avui per avui, ni que diguin la veritat ni que defensin alguna cosa més que els seus "interessos vitals"; però almenys caldria exigir-los que argumentin amb intel·ligència.

Un cop escrit aquest article es va aconseguir un acord; a les cinc setmanes d'iniciada la barbàrie israeliana! El mateix secretari de Nacions Unides, alhora que celebrava l'acord es va lamentar de la incapacitat de l'ONU per arribar a temps... Aquelles oïdes sordes a la reforma imprescindible de l'ONU ens han conduït ara a aquestes vergonyes. Si no aprenem la lliçó, tard o d'hora hi haurà una altra tragèdia que tornarà a recordar-nos que "aquellos polvos traen estos lodos". I aquests fangueigs serien que, mentre les anomenades "cartes joàniques" (sobretot la segona i tercera) identifiquen amb naturalitat *veritat i amor*, quedi en l'inconscient humà la identificació entre *veritat i armament*: la raó la té qui està més ben armat. Un altre pas de la humanitat cap a la seva autodestrucció.

De moment, només cal aspirar al fet que, com a record i advertiment sobre aquesta guerra immoral, algun Picasso del segle XXI immortalitzi en un quadre anomenat Qanà el que el geni malagueny va fer amb Gernika, i el pintor Goya amb els seus afusellaments del Dos de Maig. Per descomptat, serà un consol ben magre. Però em temo que només puguem aspirar a això; i quedar-nos com a horitzó amb les paraules oportunes de Benet XVI: "el Líban té dret a la seva integritat, Israel té dret a un estat reconegut i els palestins també". Per tant: no té dret Israel a establir una "zona de seguretat" en un país estranger (Líban): perquè ningú té dret a afermar els seus drets a costa dels drets d'altres.

“La ràbia... d’haver descobert que els homes saben construir carreteres i ponts i cases, saben pintar la Capella Sixtina i escriure *Hamlet* i compondre el *Nabuco* i trasplantar cors i anar a la Lluna; però són pitjors que els animals: que si tens una mica de cap o, millor dit, de cor, no t’agrada gens haver nascut entre els homes... Sí, senyors. És l’home, no el món, el que ric o pobre no canvia. És l’home i no el món el que culte o inculte no funciona”.

(Oriana Fallaci, *Insahallah*.
Novel·la dedicada a la tragèdia del Líban dels anys vuitanta)

2. "EL REVÉS DE LA TRAMA"

El títol d'aquesta segona part va entre cometes perquè reproduïx el d'una cèlebre novel·la de Graham Greene, que potser quedaria més bé traduït com "el moll de la qüestió" (*The heart of the matter*). Temo que aquest revés de la trama ens el mostri la citació que ara veurem.

Fa gairebé 80 anys, durant la gran depressió econòmica dels anys trenta, un dels economistes més importants del segle XX (lord Keynes) va predir la sortida de la crisi, la riquesa futura dels seus néts i que no quedava gaire lluny el dia en què "tothom seria ric". Ara no importen les seves prediccions, sinó els consells que donava i els mitjans que proposava perquè es complissin, i que cito literalment:

"Aleshores una altra vegada valorarem més els fins que els mitjans i preferirem allò que sigui bo a allò que sigui útil... Però atenció: *l'hora per a tot això encara no ha arribat*. Si més no, durant uns altres 100 anys ens cal simular, davant nosaltres mateixos i davant cadascú, que el que és bell és brut i el que és brut és bell, perquè el que és brut és útil i el que és bell no ho és. *L'avarícia, la usura i la des-*

confiança han de ser els nostres déus encara durant una mica més de temps. Perquè només elles poden guiar-nos fora del túnel de la necessitat econòmica a la claredat del dia”. Després ja vindrà el temps per al “retorn a alguns dels principis més segurs i certs de la religió i la virtut tradicional: que l’avarícia és un vici, que l’exacció de la usura és un crim i l’amor als diners és quelcom detestable”⁵.

2.1. Progrés o barbàrie?

Aquest text de Keynes em sembla un dels més importants (potser el que més) de tot el segle XX. No el cito com a crítica al gran economista anglès, sinó perquè aquí ell és una víctima del gran pecat del nostre progrés occidental: la creença que el fi justifica els mitjans. Gairebé cent anys després, les seves profecies s’han complert malament: si per una banda els néts de Keynes són més rics del que ell mateix havia pensat, per l’altra el món resulta més pobre del que ell hauria pogut imaginar, perquè la riquesa dels seus néts s’ha llaurat a base del que és brut: l’avarícia, la usura i l’exacció.

Fins i tot les paraules de Keynes són suaus pel fet de venir d’on vénen: de dins el sistema. Des de fora no s’hauria parlat només d’avarícia i usura, sinó d’autèntica violència, opressió i terror. Però a més resulta que aques-

ta confessió no és l’única d’aquest tipus: Reyes Mate ha recordat en més d’una ocasió com, en el naixement mateix de la Il·lustració, Hegel parlava de les “floretes del camí” que cal trepitjar per continuar avançant. Aquesta expressió bucòlica pressuposa també una justificació del mal pels seus rèdits: perquè el mateix Hegel sabia molt bé que la història era com “una taula de sacrificis en què han estat víctimes la felicitat dels pobles, la saviesa dels estats i la virtut dels individus”.

Pretendre justificar aquests excessos amb el recurs a la “astuta raó”⁶, convertint-los en “floretes del camí” és el gran pecat de Hegel i de la nostra Modernitat, i és la gran irracionalitat de la nostra “raó il·lustrada”⁷. Les destrosses i els morts –libanesos o jueus– d’aquesta absurda guerra no són simples floretes; si més no uns quants de nosaltres sempre ens negarem a qualificar-les d’aquesta manera, ni tan sols, fins i tot, si un dia impossible s’arribés a la pau: són autèntiques immolacions de felicitat, de saviesa i de virtut.

Des d’una òptica explícitament cristiana val la pena afegir les paraules d’un teòleg, no precisament tercermundista sinó europeu, però sí notablement serè en el seu mode de pensar i expressar-se: “aquest sistema social es basa en la llei del guany, de la producció i de la competència o –dit

5. *Economic Possibilities of our Grand-Children*. Ho citen sense referència E. F. SCHUMACHER, *Lo pequeño es hermoso*, Madrid 1981, pg. 22, i també J. M. NAREDO, *La economía en evolución*, Madrid 1987, p. 63.

6. Vegeu, per exemple, la introducció a les *Lecciones sobre la historia universal*, Madrid 1953; pgs. 21, 85...

7. Remeto per a més detalls a *¿Abjurar la Modernitat?* Quaderns "Cristianisme i Justícia", n. 113.

amb una major cruesa però no amb menor realisme— en l’avidesa, en l’egoisme individual o de grup. Díficilment pot conciliar-se aquest sistema amb l’evangeli⁸⁹.

Aquest afany de justificar els mitjans pels fins, és el que porta constantment al món occidental a *la necessitat de tenir enemics absoluts*. Que potser no ens sona el llenguatge dels “eixos del mal”? Abans era el comunisme, que si bé va tenir mil coses immorals i ridícules no era satànic en absolut. El teòleg més important del segle XX (K. Barth) es va negar sempre a condemnar a l’URSS amb l’argument que, encara que tenia mil coses força censurables, almenys era l’intent de resoldre un problema que Occident encara no havia tingut el valor ni d’abordar. En canvi, enfrontat a Barth, un altre teòleg alemany (que creia més en Occident que en Déu) va arribar a afirmar que contra el comunisme seria legítim fer us de la bomba atòmica!

Però no és aquest el moment de discutir sobre els morts, sinó d’assenyalar com, després de la caiguda de l’URSS, a Occident li ha calgut un altre enemic absolut i, per fi, sembla haver-lo trobat en l’Islam. És fàcil comprendre que a qualsevol occidental molts trets dels països islàmics (més que de l’Islam en si mateix) li resultin no sols incomprensibles i irracionals, sinó fins i tot moralment censurables. Però alhora hauríem de comprendre que convertir als països

islàmics en diabòlics és el millor camí perquè acabin comportant-se enfront de nosaltres com a satans. I si no, no més cal recordar els fets recents. I em temo que els tindrem presents amb la tàcita satisfacció del pitjor d’Occident, que així ara ja té el seu enemic absolut contra el qual tot s’hi val. I tots podem recordar altres fets també recents.

convertir als països islàmics
en diabòlics
és el millor camí
perquè acabin
comportant-se
enfront de nosaltres
com a satans

Aquí pot trobar-se la part de raó de T. Adorno quan afirmava que Auschwitz no era només *un accident* sinó *una conseqüència lògica* de la nostra civilització occidental: Auschwitz no hauria estat possible sense “la fredor que és el principi fonamental de la subjectivitat burgesa”⁹⁰: l’accés a la realitat a través d’universals (que és la manera de dominar-la), porta a captar-la mitjançant conceptes abstractes que prescindeixen dels individus, que són en realitat l’únic existent. Els escolàstics ja sabien que “*individuum est ineffabile*”; però això volia ser una forma de posar en relleu

8. E. SCHILLEBEECKS, *Cristo y los cristianos*, p. 727.

9. *Dialéctica Negativa*, Madrid 1975, p. 363.

la seva importància i les limitacions de la nostra raó abstracta. No era una manera de reduir la individualitat a un simple "efecte col·lateral" dels plantejaments universals. Enfront d'aquesta forma de raó que arrasa l'individual, resulta molt significatiu el subtítol que el citat Schumacher va voler donar al seu llibre: "Economia en què les persones importen"¹⁰. Però que els homes importin suposa un cert posar en qüestió el propi ego.

Paradoxalment, l'apocalíptica jueva era no només més honesta sinó força més raonable quan cercava fundar el seu optimisme (o almenys la seva esperança) d'una altra manera: la història està sotmesa al mal i, per aquest camí, no es realitzarà *mai* com a història de Déu sinó com a història contra Déu, plena a vessar de calamitats. La conclusió que sembla brollar de Keynes i de Hegel és que el nostre progrés està fet a base de terror i barbàrie: per això, els seus espectaculars èxits immediats acaben ocasionant a la llarga catàstrofes majors.

La tragèdia d'aquesta trajectòria occidental pot emmarcar-se amb dues obres d'art, una en els seus orígens i una altra al punt d'arribada actual. En les albors de Grècia, Eurípides va escriure: "oh, homes que aneu errats en tantes coses. Per què ensenyar tantes arts, per què inventar-ho i descobrir-ho tot, mentre hi ha *quelcom que no coneixeu ni posseïu encara*, i que és *ensenyar la rectitud a qui no la té?*"¹¹ En el punt

d'arribada trobaríem l'"*Angelus Novus*", l'impressionant quadre de P. Klee que tant subjugava a W. Benjamin: un àngel és emportat cap endavant per un vent impetuós que empeny les seves ales obertes, mentre ell té girat el rostre cap enrere i contempla el passat del que prové amb una mirada d'horror.

2.2. Dir les coses pel seu nom

De tot el que hem dit fins ara sembla brollar una altra conclusió: i és que en el món hi ha instal·lats dos terrorismes. Un és més anònim, menys visible pel fet de ser estructural, menys aparatós perquè té molt més poder. L'altre és el terrorisme de la desesperació i la ceguesa provocat per aquest primer terrorisme invisible. L'última brutícia del nostre segle (i tant de bo que fos l'última), està sent anomenar terrorisme només al segon i ignorar el primer. Així poden fer-se les més grans atrocitats contra aquest "únic" terrorisme en què no entrem nosaltres: perquè seran (de nou seguint Keynes) "mitjans justificats pel fi". La vergonya del Líban, la presó de Guantánamo i el doble raser de les mesures d'Occident amb Israel o amb els àrabs, ho posen de relleu de manera lacerant. En la primera part d'aquest Quadern ja hem vist alguns exemples d'això, en decisions de l'ONU i en declaracions de l'actual secretària d'estat nord-americana.

10. *Economics as if People matters*. Ho vaig comentar també a *Ojo avizor*, Madrid 2004, pàg. 91 ss. ("Un fantasma recorre el mundo", que tractava de la immigració).

11. *Hipólito*, 916-20.

La primera veritat a proclamar avui és, per tant, no només que tot terrorisme és menyspreable, sinó que hi ha, en realitat, *dos terrorismes*: un d'estat, o establert, i un altre de grups o individus: més espectacular i més visible per desesperat, però menys poderós que l'anterior; i que acaba atiant un nou terrorisme estatal de resposta. La gran batalla del moment, gairebé l'única batalla possible, és una batalla de llenguatge: és la batalla per aconseguir que al primer i tercer d'aquests terrorismes se'ls doni plenament aquest nom i no el justificador de "autodefensa"; és a dir que, com a l'altre terrorisme, *se'l qualifiqui pels seus mitjans i no pels seus fins*: que tinguem, si més no, l'honradesa de Keynes per dir les coses pel seu nom¹².

Terrorisme va ser la barbàrie dels Estats Units a Iraq i terrorisme han estat les salvatjades d'Israel a Palestina i el Líban. I si un dia hi arriba a haver una mínima justícia en el món, mereixeran el mateix judici, els mateixos criteris de mesura i la mateixa sentència que la bogeria d'Hezbollah o Al Qaeda. La prova més rotunda d'això és que la comunitat internacional no ha aconseguit condemnar la barbàrie del terrorisme *perquè no es va posar d'acord sobre quina era la seva definició!*...

I si no és terrorisme, és una profunda incoherència voler impedir a Iran que tingui, no ja *la bomba* atòmica, sinó *la possibilitat* de fabricar-la, quan aquesta bomba la té Israel que és veí i enemic seu. Desitjo més que nin-

gú no arribar mai a veure a uns aiatol·làs il·luminats amb la bomba atòmica a les seves mans. Però el mínim que se'ns exigeix en la negociació política és la coherència i la igualtat de tracte. I un altre cop: l'amenaça actual és conseqüència d'haver tolerat que Israel (i altres països abans) tinguessin la bomba atòmica.

hi ha, en realitat,
dos terrorismes:
un d'estat, o establert,
i un altre de grups
o individus

Contra això hom argumenta disparant la gran paraula avui excomunicada: "equidistància". Però aquesta manera d'objectar suposa el fonamentalisme irracional que els uns (nosaltres) són el bé i els altres (ells) són el mal: i naturalment, entre el bé i el mal no hi pot haver equidistància... L'únic problema d'aquesta argumentació és que els d'enfront ("ells") també es consideren a si mateixos com la seu del bé. Amb això, allò que semblava ser una gran conquesta d'Occident i de la nostra Modernitat (la sana visió laica de la societat) s'ensorra: en realitat, després de dos segles de proclames laïques, segueixen enfrontant-se dos confessionalismes: un creu ser religiós, l'altre és el confessionalisme del poder i dels diners: no

12. Amb el que s'ha dit no faig altra cosa que reprendre el llenguatge clàssic de violència establerta, violència reactiva i violència repressiva.

menys confessional malgrat que rares vegades apel·li a Déu.

Per tant, no es tracta d'una còmoda equidistància sino d'una necessària imparcialitat...

2.3. Breu conclusió

Si aquest és el revés de la trama vista en la primera part, hauríem de concedir bona part de veritat a la tesi benjaminiana que el nostre progrés, del que tan contents ens sentim, està fet de barbàrie. Només la culpable ceguesa occidental ens impedeix acceptar allò que també havia anunciat Benjamin: que el que nosaltres anomenem –hipòcritament– “estat d'excepció” és, en realitat, “la regla” per a la gran majoria de la humanitat.

I amb la barbàrie no es pot construir autèntic progrés. O es destruiran les llavors d'autèntic avenç que hi pugués haver en el nostre progrés. Un progrés fet amb barbàrie només ens pot conduir, tot utilitzant una imatge antiga, no ja a que deixem de menjar-nos els uns als altres, sinó que ho fem amb forquilles i ganivets de plata (i, potser, fins i tot, donant la benedicció abans d'aquesta taula antropòfaga)¹³...

I amb això, la discussió del capítol anterior al voltant del terme “antise-

*mita” se'ns ha traslladat d'Israel a Occident. Podria ser que tingués més raó de la què ell mateix es pensava (encara que en un altre sentit) el dirigent israelita que, potser mirant de tirar pilotes fora o de cercar aliances tàctiques, va dir no fa gaire que l'odi dels àrabs contra Israel no és pel seu caràcter jueu sinó pel seu caràcter occidental. Levinas, que també era jueu, li hauria donat la raó, però dissentint en l'explicació d'aquest odi, quan acusava a l'ontologia *occidental* –com “filosofia primera que no posa en dubte al jo”–, de ser “filosofia del poder” i “filosofia de la injustícia”¹⁴.*

Així, els ideals d'Occident, grans, atractius i indeclinables, se'ns mostren podrits ja des de la seva mateixa arrel. I això explica l'ambivalència occidental: vencedor i botxí, atractiu i repulsor, exemple i escàndol.

La raó més gran per a aquesta sospita sobre Occident és que d'aquesta espècie de pecat original en són *tan igualment responsables les dretes com les esquerres*. També W. Benjamin, i darrere les seves petjades Reyes Mate, han posat de relleu això mateix a propòsit de K. Marx¹⁵. Però no interessa ara aturar-nos aquí sinó insinuar, en una tercera part, el camí d'una “conversió” en el sentit bíblic del terme (= canvi de rumb).

13. Quelcom semblant escribia un important i denostat profeta del s. XIX, E. Zola, en la seva novel·la *El dinero*: “la civilització no proporciona més superioritat que la de fer bona olor i viure còmodament. Per sota queda el mateix fang humà”. Hom pot notar la semblança amb el text d'Eurípides abans citat.

14. *Totalidad e infinito*. Salamanca 1977, p. 70.

15. Remeto a les dues obres de R. Mate: *Memoria de Auschwitz*, i *Medianoche en la historia*.

“A tot arreu la ciència no veu més que problemes de coneixement i, en el domini que ella es reserva, el patiment apareix com quelcom insòlit i incomprensible”.

(F. Nietzsche, *Consideraciones intempestivas*, III; en O. C. II, Madrid 1932, pàg. 210)

3. "SI SENTÍSSIU LA SEVA VEU"

Una de les pàgines cèlebres de la història d'Israel és el salm en què s'invita a aclamar el Senyor, i a no endurir el cor si sentim la Seva veu. L'església catòlica l'ha pres com a obertura de la seva pregària oficial. Però la crida a no endurir el cor val per a tot el món. Josep Vives va titular el seu tractat sobre el Déu cristià amb aquesta mateixa citació del salm. Era una manera de recordar que al coneixement de Déu no s'hi pot arribar per la via objectivadora del saber apropiador occidental, sinó per la via respectuosa de l'escolta atenta. L'accés a Déu no és cosa només d'"obrir bé els ulls" sinó d'obrir bé el cor. Això segon pot no ser suficient, però és imprescindible.

En la meua pobra opinió, no només l'occident cristià sinó també la mateixa Església han desatès moltes vegades la veu del Senyor (per exemple, a l'hora d'optar per una evangelització des del poder i la força, i no des de la interpel·lació, com demanava sant Francesc Xavier després de la seva experiència al Japó).

Benet XVI va donar a València una gran lliçó en aquest sentit, més enllà de les ambigüitats, encara sense resoldre, sobre el mode dels viatges papals. Per això em permeto tancar ràpidament aquest article evocant una possible "veu del Senyor" que, al meu parer, clama i desatenem des de fa un temps.

3.1. La veu de Déu

Em refereixo a la teologia de l'alliberament (TL). Més enllà de si avui està en crisi o si ha fracassat¹⁶, la TL podia haver suposat la inversió (conversió) d'aquest camí equivocat que hem descobert a l'occident cristià. Una de les seves tesis fonamentals concorda amb el que acabem de dir, allò de cercar Déu per la línia de l'escolta obedient i no del coneixement possessiu. Això significa que a Déu cal cercar-lo on Ell vol ser cercat i no on a nosaltres ens agradaria trobar-lo: en la línia, per tant, de no endurir el cor.

Sobretot, el que diré val per la que hauríem d'anomenar "segona teologia de l'alliberament" en la qual, i per expressar-ho amb dos títols de Gustavo Gutiérrez, es dona el pas de "*la força històrica dels pobres*" a "els pobres de Jesucrist"¹⁷ i, per tant, a la força *teològica* dels pobres. L'Assemblea de Puebla ja va donar aquest pas, en un text famós i que avui podria ser ressò d'aquesta veu del Senyor que no hauríem de desatendre. Puebla descriu els rostres "sofrents de Crist que ens qüestionen i interpel·la":

"Rostres de nens colpejats per la pobresa abans de néixer... nens vagues i moltes vegades explotats de les nostres ciutats... Rostres de joves desorientats per no trobar el seu lloc en la societat, frustrats per manca d'oportunitats, de capacitat i ocupació. Rostres d'indígenes... marginats i en situacions inhumanes...

Rostres de camperols relegats, privats de terra, sotmesos a sistemes de comercialització que els exploten. Rostres d'obriers mal retribuïts i amb dificultats per organitzar-se i defensar els seus drets... Rostres de subempleats i desocupats, acomiadats per les dures exigències de crisis econòmiques i de models de desenvolupament... Rostres de marginats i amuntegats... Rostres d'ancians cada dia més nombrosos... marginats del progrés que prescindeix de les persones que no produeixen" (números 32-39).

A més, en aquest text s'insinua un tercer pas que, sense deixar en absolut als pobres, amplia el seu concepte al de víctimes: perquè l'interès pels pobres no ve de cap ideologia que els concebi com a protagonistes de la revolució, sinó que deriva del seu caràcter de víctimes que, com ja va insinuar sant Ireneu, estan "recapitulades" totes en la gran Víctima divina (*Adv. Haer.* V, 14,1). Aquesta insinuació s'explicita en el títol de la segona part de la cristologia de J. Sobrino: "La fe en Jesucristo. Ensayo desde las víctimas".

3.2. La vigència teològica de les víctimes

Personalment, sempre he pensat que aquest pas a la força teològica dels pobres, pel fet de ser rostres de Jesucrist, és el que més va molestar en l'inconscient romà, de la TL: per-

16. I si fos així ens hauríem de preguntar perquè...

17. Vegeu G. Gutiérrez: *La fuerza histórica de los pobres*, Lima 1978, i *En busca de los pobres de Jesucristo. El pensamiento de Bartolomé de las Casas*. Salamanca 1993.

què això de la força *històrica* dels pobres podia ser una ingenuïtat desconixedora de la història, i de tot el que W. Benjamin havia escrit sobre ella, i influïda encara per la falsa mitologia occidental del progrés. Però això de la força *teològica* dels pobres de Jesucrist, ha de ser terriblement incòmode per a una cúria romana que, des de fa segles, sembla voler situar la seva força i al seu Senyor totalment fora d'aquesta òrbita. Alguns hem sentit, de fonts romanes molt fiables, que el sant ofici (que va canviar de nom però no de conductes) estaria preparant un Document en què afirmaria que *no pot fer-se teologia "des dels pobres"*.

Encara que a hom ja res no el sorprèn, costen molt de creure aquest tipus de rumors, per més que vinguin d'un estament molt autoritzat: perquè un ensenyament així entraria en contradicció amb l'alegria de Jesús perquè Déu es revela als pobres i no als savis; també perquè aleshores caldria citar davant el sant ofici al papa Joan XXIII i al seu lema "l'Església dels pobres" (la teologia és eclesialística com l'Església és de Jesucrist); i perquè només es pot fer teologia cristiana des de Crist, i els pobres són, privilegiadament, els "vicaris de Crist". El camí cap a l'encontre amb Déu no estaria en l'abaixament del mateix Déu que el cristianisme confessa, sinó en aquella "filosofia del poder" que parlava Levinas. La norma del "privilegi hermenèutic dels pobres" divulgada sobretot per E. Schillebeeckx, no és una mania llatinoamericana sinó que

s'ha difós en l'Europa nostra. I la por és que sense ella es faci teologia des de Plató i les seves Idees però no des de l'evangeli... Si algú va perdre el seu propi pare, fill, germà o espòs en l'absurda confrontació del Líban, entendrà el que miro de dir: perquè per a un seguidor de Jesús, qualsevol ser humà maltractat és germà, fill, espòs o esposa propis.

el Déu bíblic es revela
contraposant-se
a la idolatria,
perquè no és captable
com a tema *neutre*
sinó com a *interpel·lació*
i crida

Fa més de trenta anys vaig referir-me a això mateix, en la meva primera confrontació amb la TL, en concret amb el llibre clau de J.P. Miranda (*Marx i la Bíblia*), publicat a Mèxic amb censura eclesialística (a l'Espanya de Franco estava prohibida la seva venda i calia adquirir-lo sota mà). Davant l'enrenou que va aixecar, amb anècdotes com la d'empastifar l'habitatge del Cardenal de Mèxic per haver-li donat el "*imprimatur*", el provincial jesuïta de Mèxic va publicar una nota en què, tot acceptant que tenia punts discutibles, afegia que "els sectors que se sentin ofesos han de preguntar-se si l'escàndol no procedeix del fet que es fa difícil als cristians el dur a la

pràctica les conseqüències necessàries de la justícia social”. Però ara cal deixar les anècdotes i anar als continguts i a la discussió que van suscitar¹⁸. Amb això conclourem aquest Quadern.

3.3. La història però sense mites de progrés

L'autor del llibre esmentat estableix, amb enorme competència exegetica, tesis que després han estat comuns en la TL: el Déu bíblic es revela sobretot contraposant-se a la idolatria, perquè no és captable com a tema *neutre* sinó com a *interpel·lació* i crida. Al Déu bíblic cal cercar-lo no on a nosaltres ens agradaria trobar-lo sinó on Ell ens espera: “en el clamor del pobre i del feble que demanen justícia”; “l'amor que no és sentit agut de justícia i autèntic patir amb-el meu-germà, aquest amor no *transcendeix*. Es complau en si mateix i en si mateix es queda, encara que ho negui amb paraules”. En l'antic testament, Déu intervé en la història per causa de la justícia (*sedâqâ ûmispât*) i es defineix des d'ella. El Nou Testament és la revelació de la justícia de Déu contra “els homes que oprimeixen la veritat amb la injustícia” (Rom 1,18). Per Pau el pecat té un reconegut caràcter supraindividual (*hamartía* enfront de les simples transgressions individuals o *paraptômata*), perquè pot encarnar-se en les estructures de la convivèn-

cia. La novetat del Segon Testament enfront del Primer, derivada de la mort i resurrecció de Jesús, està en el fet que el camí per realitzar aquesta justícia no és la llei sinó la fe.

Però Miranda conclouia des d'aquí amb una definició de la fe que llastava tota la seva obra: “la fe és creure que el nostre món *té remei* perquè Déu intervé en la història en el fet històric anomenat Jesucrist”. Aquesta definició oblidava que el “fet anomenat Jesucrist” acaba històricament en la creu i en la crida a carregar amb aquesta creu, que no és una crida interina (fins que hagi arribat el remei del nostre món). Oblidava així el respecte de Déu a la llibertat humana, que és la que hauria de posar remei al nostre món, però que no sembla disposada a fer-ho, com hem vist en les parts anteriors.

La meua resposta d'aleshores es resumia en tesis com les següents: la història no té un final feliç (un *eschaton*) dins ella mateixa. Per això és probable que la justícia no es realitzi mai a la terra. Però la fe creu en la justícia, encara que sap que el nostre món potser no té remei: i creu que *té un sentit* lluitar per remeiar al món, perquè Déu va intervenir en l'història, en la vida entregada, la creu i la Resurrecció de Jesucrist. Precisament aquesta profunda experiència de sentit que és la fe, allibera a la lluita per la justícia de ser una mera reducció ètica i la converteix en vivència mística o experiència del Déu de Jesús.

18. Hom pot veure tota la meua exposició i crítica del llibre a *Actualidad bibliográfica*, (20, 1973), pàg. 359-398. La crítica sola va ser recollida en l'últim capítol de la meua *Teología de cada día* (Salamanca 1976).

Recordo haver-me servit en aquell moment de l'exemple d'un matrimoni amic a qui havia nascut un fill cec: després del veredict de definitiu que el nen "no tenia remei", la vida dels pares va canviar i es va convertir en una lluita perquè la malaltia del fill tingués almenys "pedaços" (per utilitzar un joc de paraules que li agradava a Msr. Romero, amb 'remedio' i 'remiendo', i que en català es perd totalment). Efectivament, el fill ha pogut valdre's i viu avui la seva ceguesa amb suficient comoditat. I el canvi de vida dels pares no va ser a causa d'un imperatiu ètic o "legal", de justícia per les obres, sinó a la força de l'amor al fill.

Ja no puc allargar-me més, però crec que és fàcil percebre com, en aquesta paràbola del canvi de vida d'aquells pares, hi ha continguda el que abans he qualificat com a veu de Déu a l'Occident mal anomenat "cristià", per tal que no endurim el cor i acceptem aquesta força teològica dels pobres de Jesucrist i de totes les víctimes de la història. Puebla va tornar a formular aquesta crida amb lucidesa, encara que la referís només a Amèrica Llatina: "avui no es pot... estimar de debò al germà i, per tant, a Déu, sense comprometre's a nivell personal, i en molts casos fins i tot a nivell d'estructures, amb el servei i promoció dels grups humans i estrats socials més desposseïts i humiliats, amb totes les conseqüències que se'n segueixin" (n.327. I pot ser bo afegir que el tema de l'assemblea era l'e-

vangelització en el present i futur d'Amèrica Llatina).

la profunda
experiència de sentit
que és la fe
allibera a la lluita
per la justícia
de ser una mera
reducció ètica
i la converteix
en vivència mística
del Déu de Jesús

Només des d'aquí Occident podria corregir el seu pecat estructurant, que *és aquesta fe en què, quan es tracta del progrés material, el fi justifica tots els mitjans*. I només des d'aquí podria el món trobar la pau, una pau que l'Església resa que "el món no pot donar", i que Isaïes explica que és la pau que brolla de la justícia (Is 32,17). Des d'aquí es corregeix, a més, el reduccionisme individual que va fer Luter (en la seva doctrina de la justificació) de la frase d'Habacuc assumida per Pau: "el just viurà per la fe" (2,3). El context mostra que tant la paraula 'just' com la paraula 'fe' tenen un sentit que inclou també la que avui anomenaríem justícia social: perquè la frase és la resposta que rep el profeta quan està queixant-se a Déu "que no pot patir la iniquitat" i, no obstant això, "calla quan l'impiu està empassant-se al

just”, actua “corrompent el dret”¹⁹ i omple la terra de “rapinya i violència”... (Hab 1,13 i 4).

El nefast refrany llatí “si vols la pau prepara la guerra” (*si vis pacem para bellum*) es convertiria aleshores

en “*si vis pacem para justitiam*”, i quedaria desemmascarat (el refrany i tots els que creuen en ell) en ser reduït a la seva única veritat: “*si vis mortem para bellum*”: si el que vols és la mort, aleshores prepara la guerra.

19. El *mishpat* hebreu, que acostumem a traduir per dret i que és la institucionalització de la justícia interhumana.

“Ens van educar en l’obediència absoluta, en la jerarquia, en el nacionalisme; ens han afartat d’eslògans, embriagat de cerimònies i manifestacions; ens han ensenyat que l’únic que era just era el que afavoria al nostre poble, i que l’única veritat eren les paraules del cap. Què volíeu que féssim?”.

(Primo Levi, *Los hundidos y los salvados*, p. 25.

Autor jueu sobrevivent d’Auschwitz, que es va suïcidar quaranta anys més tard, segons alguns per no suportar la indiferència europea enfront de l’Holocaust, després d’haver fet l’experiència extrema del mal. En el text citat està resumint l’argumentació d’Eichmann en la seva defensa quan va ser processat a Jerusalem)

No sabem com hauran evolucionat les coses quan apareguin aquestes pàgines. De moment s'ha aconseguit un alto el foc i la promesa d'una força d'interposició de Nacions Unides, on és d'agrair i d'admirar l'esforç final de la Unió Europea. Benvingut sigui tot plegat encara que hagi arribat tan tard i hagi costat un preu desorbitat de dos mil morts (entre els uns i els altres), gairebé un milió de desplaçats i un país mig desfet.

Durant els dies en què tanco aquestes pàgines, es comenta també la intervenció de la respectable Amnistia Internacional acusant a Israel de presumptes crims de guerra en el Líban i demanant a la comunitat internacional una investigació seriosa sobre aquest punt. Pot ser un alleugeriment, però ja sabem que la reacció comuna davant les sospites que aixeca Amnistia Internacional és que només té raó quan es refereixen als altres. Si ens afecten nosaltres, AI és sectària o està mal informada. Un altre cop aquesta filosofia incapaç de posar en dubte al jo...

Però l'objectiu d'aquestes reflexions no era, evidentment, solucionar la crisi del Líban sino contribuir per tal que no es repeteixi aquest rosari de

massacres amb la col·laboració de la nostra indiferència, perquè sumades totes acaben gairebé per compondre un nou holocaust. Per dir-ho d'una altra manera: la preocupació d'aquest escrit ha estat salvar la democràcia, que és, potser, l'èxit històric més gran del gènere humà, allò del que més pot vanagloriar-se el nostre Occident incoherent, i el més amenaçat per les nostres incoherències socioeconòmiques, imperialistes i bel·licistes..

Per això hem de saber quatre coses:

1. La democràcia no és només una forma d'organització social sinó *un estil de vida i una manera de ser home*. Les estructures democràtiques acaben falsificant-se quan no hi ha persones autènticament demòcrates. L'antiga (i falsa) alternativa de les guerres entre el canvi d'estructures i el canvi de persones aquí es renova: no es tracta d'un dilema sinó d'una doble necessitat. No es dona una cosa sense l'altra.

2. Precisament per això, la democràcia *no pot imposar-se*. Si hom pretén imposar-la, la falseja totalment. La democràcia ha de propagar-se per l'atractiu de la seva qualitat humana i, per això, necessita aclimatar-se a les

diverses cultures. Li passa com al bé: que si es pretén obtenir-lo a la força, maleja. D'aquí la importància de l'educació per a la democràcia i la pau.

3. Precisament per ser un estil de ser home, la democràcia *ha d'afectar tots els aspectes de la vida*. Ara bé: un dels sociòlegs importants de l'actualitat, Boaventura dos Santos, ha definit la nostra organització social com a democràcia en les qüestions polítiques i "feixisme" en les socials (poso entre cometes la paraula feixisme perquè no se la vinculi massa amb els règims dels anys 30). És una gran amenaça per a la democràcia perquè, en una cohabitació d'aquest tipus, el feixista acabarà empassant-se al democràtic.

4. Finalment, i per la mateixa raó, *tampoc si val a ser demòcrates cap endins i totalitaris cap enfora*. Aquesta seria la caracterització del nostre occident demòcrata en l'hora actual, en moltes actuacions de la seva política exterior. I això és una nova falsificació i amenaça per a la democràcia.

Una democràcia en plenitud, així entesa, és a més la millor visibilització i la millor "sacramentalització" de la noció cristiana de Déu com a Amor (1 Jn 4,8): com a comunió i comunicació de si mateix. La consciència de la Vida i el goig de viure, o la consciència de l'Amor i el goig d'estimar, ja que tenim en Déu una dimensió infinita, adquireixen un caràcter "personal", que va dur al cristianisme a parlar de la Trinitat, dins el monoteisme.

Però el que ens interessa ara és que l'amor tendeix a la comunicació en l'igualtat, mentre que el poder tendeix a la imposició i la diferència. La noció de Déu com a poder (a més de falsejar la Seva revelació bíblica, perquè l'amor escull no tenir cap altre poder per relacionar-se que el de la seva mateixa oferta amorosa), tendeix per al contrari a les diferències i jerarquies no merament funcionals sinó naturals, entre els éssers humans. En teoria tampoc no hauria de ser així, ja que davant el poder infinit tots els homes queden igualats en el seu no-res. Però ja és sabut que la gran temptació de la creença religiosa és pretendre que hom pot disposar per a un mateix d'aquest poder absolut, mentre que els altres no (la blasfema distinció entre fidels i infidels, o la desgraciada convicció pseudo-calvinista dels rics com a predestinats a la salvació i els pobres com a predestinats a la condemnaió...). Des d'aquí sorgeix tot el que citava el text de Primo Levi que encapçala aquesta conclusió, i que reflecteix una mentalitat encara present en l'humanitat y a l'Occident que es considera demòcrata.

Doncs bé: sense tota la reconversió que impliquen aquests principis, el bell somni demòcrata d'Occident acabarà convertint-se en un somni absurd com el d'"esperar Godot"...

Tant de bo la crisi de l'Orient Mitjà ens serveixi de far per evitar una tan gran deriva.